

ИСТОРИЯ

УДК 392(161.3)

ВОБРАЗ ТРАДЫЦЫЙНАЙ СЯМ'І БЕЛАРУСАЎ: ПРЭЗЕНТАЦЫЯ ДЛЯ МАЛАДЫХ ПАКАЛЕННЯЎ¹

КАЛАЧОВА Ірына Іванаўна

*доктар гістарычных навук, прафесар
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (г. Мінск, Беларусь)*

IMAGE OF A TRADITIONAL BELARUSIAN FAMILY: PRESENTATION FOR YOUNG GENERATIONS

Iryna KALACHOVA

*Dr. habil. in History, Professor
Belarusian State University (Minsk, Belarus)*

E-mail: irakalachova@yandex.by

На аснове разнастайных этнаграфічных крыніц, літаратуры энцыклапедычных артыкулаў рэканструяваны вобраз традыцыйнай сям'і беларусаў у адзінстве прыроды, грамадства і чалавека; паказаны сацыяльныя ролі і статус мужчын і жанчын, мужа і жонкі; азначана палажэнне мужчыны як сямейнага чалавека, як галавы сям'і, бацькі дзяцей, жанчыны як берагіні, дарадчыцы мужу, гаспадыні, маці, выхавальніцы. Акцэнтавана ўвага на традыцыйных каштоўнасцях беларусаў, якія падзялялі муж і жонка ў сям'і. Любоў, узаемапаразуменне, згода, працавітасць, клопат пра дзяцей і блізкіх, патрыятызм – галоўныя прыярытэты сямейных людзей. На прыкладзе багатай фальклорнай спадчыны беларусаў створаны абагульняючы партрэт сям'і і сямейнага чалавека, дадзена характарыстыка функцый сям'і і асаблівасцей выхавання падростаючых пакаленняў праз працу.

Ключавыя словы: сям'я, традыцыйная сям'я, этнаграфія, беларусы, Беларусь.

On the basis of various ethnographic sources, literature and encyclopedic articles, the image of the traditional Belarusian family in the unity of nature, society and man is reconstructed; the social roles and status of men and women, husband and wife are shown; the position of a man as a family man, as the head of the family, the father of children is indicated; women in the status of wife, hostess, mother, educator. Attention is focused on the traditional values of Belarusians, which were shared by spouses in the family. Love, mutual understanding, harmony, hard work, caring for children and loved ones, patriotism are the main priorities of family people. On the example of the rich folklore heritage of Belarusians, a generalizing portrait of a family and a family man is created, the characteristics of the functions of the family and the peculiarities of the upbringing of younger generations through work are given.

Keywords: family, traditional family, ethnography, Belarusians, Belarus.

Вобраз традыцыйнай сям'і беларусаў – актуальная тэма для маладых пакаленняў, жыхароў нашай краіны. Маладыя пакаленні як пераемнікі традыцый мінулага імкнуча захаваць спадчыну продкаў у сучасных умовах, каб потым перадаць яе сваім дзецям. Сёння перад моладдзю стаіць складаная задача выбару сямейнай пары, планавання сямейнага жыцця, выбудавання свайго лёсу, асабліва далікатным з'яўляецца пытанне аб сацыяльных

¹ Выполнена в рамках НИР «Историческая память в системе базовых ценностей белорусского народа как фактор межпоколенной коммуникации и информационной безопасности» (ГПНИ «Общество и гуманитарная безопасность белорусского государства», № госрегистрации 20212024 от 02.06.2021 г.).

статусах мужчыны і жанчыны. Лідарства ў сям’і аспрэчваецца на шматлікіх дыскусійных пляцоўках, вядучыя прымушаюць даць дакладны адказ: хто галоўны? Муж ці жонка? Але ж ці патрэбны сёння такія дыспуты?

Нашы продкі сваім жыццём паказваюць, што непатрэбна канфліктаваць, наадварот, – неабходна цаніць уклад усіх членаў сям’і ў сямейную гармонію. Колькі дзяцей нараджаць? У якой сям’і дзеці будуць шчаслівейшыя: у той, дзе ёсць і браты, і сёстры, і дзядзькі і цёткі, і бабулі, і дзядулі і шмат іншых сваякоў?

Тэма выклікае цікавасць яшчэ і таму, што сёння адчуваецца рэзкая змена роляў і статусу мужчыны і жанчыны. Сацыяльны статус, які вызначае становішча індывіда ў сацыяльнай сістэме, значна мяняецца, таму што яго каштоўнасць значэнне трансфармуецца і напаўняецца новым зместам. Надзвычайная ўплывовасць сродкаў масавай камунікацыі, цыфравізацыя асяроддзя, камунікацыйны разрыў паміж старэйшымі і малодшымі пакаленнямі спрыяюць развіццю новых абрысаў сямейных узаемадзеянняў.

Таму дадзены артыкул пашырае межы ўжо даследаваных пытанняў сямейна-шлюбных адносін беларусаў, сямейна-абрадавай культуры і традыцый, выхавання дзяцей, стану роднасных узаемасувязей і інш. Асноўным метадам, выкарыстаным аўтарам для напісання артыкула, з’яўляецца метада рэканструкцыі побытавага жыцця мужчын і жанчын у атачэнні іх асяроддзя, найперш у іх сям’і і сярод родных людзей.

Вобраз як паняцце азначае своеасаблівую форму якой-небудзь з’явы ці сістэмы ўяўленняў у цэласным выглядзе. У працэсе апісання вобразу сям’і разглядаецца шэраг важнейшых пытанняў: уклад жыцця, статусы, ролі, каштоўнасці, культура зносін, традыцыі і інш. Вобраз – гэта праява вонкавага ўспрыняцця сям’і, яе абагульняючы партрэт. У адносінах да традыцыйнай сям’і – гэта спроба акрэсліць у сумарным выглядзе і знешнюю, і ўнутраную будову сямейных адносін.

Сацыяльны статус (ад лац. «status» – становішча) – гэта становішча індывіда ці сацыяльнай групы ў сацыяльнай сістэме; сацыяльная роля – гэта нарматыўны ўзор паводзін чалавека, які займае канкрэтнае сацыяльнае становішча ў групе, грамадстве згодна з тымі функцыямі, якія патрабуюцца ў адпаведных умовах [1, с. 995–996; 2, с. 212].

Сацыяльны статус цесна звязаны з ролямі-функцыямі, якія патрабуюцца выконваць чалавеку ў абставінах канкрэтнага соцыўму. У традыцыйных уяўленнях беларусаў за мужчынам і жанчынай былі замацаваны іх статусы і ролевыя дзеянні, якія перадаваліся з пакалення ў пакаленне.

Выкананне традыцыйных прадпісанняў, так званых «няпісаных законаў», як рэгулятараў жыцця было важнейшым кірункам пабудовы лёсу і мужчын, і жанчын.

Як правіла, у традыцыйных уяўленнях беларусаў было шмат забаронаў і правіл-рэгламентацый на ўсе жыццёвыя выпадкі. Сугарманічнасць правіл-рэгламентацый і іх рэалізацыя ў канкрэтных абставінах мелі добрыя вынікі: як правіла, у цэлым і мужчынскае, і жаночае жыццё складвалася ў залежнасці не толькі ад паходжання асобы, але і ад яе валявых якасцей, асабістых высілкаў кожнага чалавека. «Жыццё пражыць – не поле перайсці!» – такі народны досвед дайшоў на нашага часу.

Няпісаныя правілы дазвалялі ўстанавіць і «мяжу» паміж мужчынскім і жаночым светам. Аднак наяўнасць мяжы была ўмоўная, бо канфлікта паміж «мужчынскім» і «жаночым» не існавала: спрацоўвалі прынцыпы дапаўняльнасці – адны ролі выконваліся мужчынам, другія – жанчынай.

Такая будова жыцця дазваляла мужчынам і жанчынам існаваць у гарманічным стане, а сваё статуснае становішча лічыць мэтазгодным і значным для падтрымання працягу жыцця. Гэты прынцып спрацоўваў як добра адладжаны механізм, які перадаваўся

з пакалення ў пакалення, ад старэйшых да малодшых. Правіла-рэгламентацыі ўплывалі на ўсе сферы жыцця, былі асновай стварэння сям'і і яе функцыянавання як паўнаважнага грамадства.

Так, з самага нараджэння дзеці ўключаліся ў сістэму дазволаў і абмежаванняў: у час першага кармлення, у час першага купання, у час першай стрыжкі валасоў і т. п. І кожны абрадавы элемент быў вызначаны маркерам ці мужчынскага, ці жаночага. Гэта дасведчанасць была часткай сацыянармаўнай культуры традыцыйнага грамадства і выхаванасці кожнага чалавека таго часу. Перадача ведаў паміж пакаленнямі не была парушана і адбывалася згодна статуснага становішча старэйшых у сям'і, родавых сувязей. Старэйшыя – гэта заўсёды носьбіты ведаў, а малодшыя – пераемнікі. Такі прыныцп узаемных адносін быў натуральным і прыёмальным для членаў сям'і.

У цэнтры светаўспрымання малага чалавека стаялі бацькі, бабулі-дзядулі, сваякі, якія выступалі носьбітамі ўяўленняў аб тым, якім павінен быць мужчына, якой павінна быць жанчына. Гэтыя правілы «праграмавалі» лёс дзяцей, давалі магчымасць гадаваць дзяцей згодна полу. У традыцыйных уяўленнях беларусаў мужчына выступаў як воін, абаронца, ахоўнік, заступнік сваёй зямлі, свайго роду, сваёй сям'і, а жанчына як берагіня сямейнага ачага, дарадчыца мужу, гаспадыня, маці, выхавальніца.

Незалежна ад полу нованароджанага дзіцяці, народная думка выпрацавала строгую рэгламентацыю перспектывы жыцця – выхаванне працалюбівага і працаздольнага чалавека, патрыёта і сем'яніна. Полаўзроставы падзел працоўных відаў заняткаў пачынаўся з дзяцінства, спачатку – з гульні, забавы, затым, у больш позні перыяд, – праз далучэнне да працоўнай дзейнасці. Лічылася, што разам з працоўнымі навыкамі дзеці набываюць і навыкі сацыялізацыі, таму прывіванне любові да працы, каштоўнасці паважлівых адносін да людзей працы – стратэгічны кірунак выхавання. «Працаваць не любіш – чалавекам не будзеш!» – гэтае правіла ведала кожнае дзіця з малых гадоў. Правіла, прывітае з маленства, паступова перарастала ў жыццёвы прыныцп, затым станавілася спосабам мыслення і пераўтваралася ў каштоўнасць.

Так, айчынны этнограф Л. В. Ракава піша аб тым, што мужчына – муж – бацька – гэта заўсёды галава сям'і, яго ўлада ў сям'і была безумоўнай і лічылася звычайнай з'явай. Усе дарослыя члены сям'і павінны былі слухацца бацьку, падпарадкоўвацца яго парадам. Але такая безумоўная падпарадкаванасць была перад тым мужчынам як гаспадаром, які добра і ўмела вёў хатнія справы, разумна распараджаўся сямейнай маёмасцю, быў шчырым працаўніком і справядлівым галавой сямейных стасункаў. Калі ж гаспадар не адпавядаў гэтым патрабаванням, яго месца мог заняць больш дастойны мужчына ў сям'і – старэйшы сын ці брат або нават жонка. І далей сцвярджае аўтарка: «Недысцыплінаваныя гаспадары ў беларускай сям'і – з'ява рэдкая» [3, с. 28]. Л. В. Ракава працягвае: «Бацька – галава сям'і, на якім ляжыць адказнасць за працяг імя і роду, за сям'ю і гаспадарку перад людзьмі і перад Богам. Бацька ўвасабляў у сям'і закон і абавязак і адказваў за яе жыццезабеспячэнне і абарону ад знешняй небяспекі» [3, с. 151–152].

Вопыт нялёгкага жыцця сялян падказваў бацькам, што іх клопат не павінен абмяжоўвацца толькі задачамі абуць, апрануць, накарміць. Не менш важным было арганізаваць жыццё дзяцей так, каб яны былі поўнасцю прыстасаваны да самастойнага вядзення гаспадаркі ў будучым. Спецыфікай працоўнай сацыялізацыі ў вёсцы было пастаяннае ўздзеянне двух фактараў, размежаваць якія можна толькі ўмоўна: мэтанакіраваны ўплыў дарослых спалучаўся з імкненнем дзяцей і падлеткаў спасцігнуць усе неабходныя навыкі і ўдзельнічаць у агульнай працы.

Мужчына ў сям'і быў адказным за гаспадарча-эканамічнае забеспячэнне яе жыцця. На яго плячах «ляжаў» увесь цяжар бясконцых спраў, якія патрэбна было выканаць добрасумленна, з ахвотай і вынікова. Вельмі цаніліся ў народзе руплівасць гаспадара, яго клопат пра будучы ўраджай. Лянота ці абыякавасць у час веснавых работ ці ўборкі ўраджаю расцэньваліся як «цяжкі, смяротны грэх». «На бога спадзявайся, ды сам старайся», «Паміраць збірайся, а жыта сей».

Бацькоўскі прыклад, яго добрасумленнасць і адказнасць за дабрабыт сям'і вызначалі і напрамак выхавання дзяцей.

Так, асабісты прыклад спрыяльна адбіваўся на ўменнях дзяцей, навучанне іх разнастайным відам працы, рамёствам. Народная традыцыя выхавання без уціску, згодна з жаданнямі малых, іх полаўзроставымі магчымасцямі давала добры плён. Разам з авалоданнем неабходнымі навыкамі да працоўных відаў дзейнасці ў дзяцей выходзілася звычка да сумленнасці ў працы, выказваць пашану да бацькі і старэйшых членаў сям'і ў патрэбны момант [4, с. 64–73; 127–140].

Як бачым, кантроль, рэалізацыю ўлады і аўтарытэту ў сям'і ажыццяўляў мужчына [4, с. 54–64]. Галавой сялянскай сям'і быў старэйшы мужчына, згодна з сямейным звычайным правам. У бацькоўскай сям'і гэта быў бацька, у брацкай – старэйшы брат, а ў малой нуклеарнай – муж. Сям'я, якую ўзначальвала жанчына, сустракалася даволі рэдка. Гэта адбывалася толькі ў надзвычайных сітуацыях – смерці мужа, хваробы і г. д. Пазней, пасля ўстанаўлення савецкай улады, у сям'і адбыліся змены, якія тычыліся галавенства. Так, жанатыя мужчыны маглі аддзяліцца ад бацькоўскай сям'і і жыць асобна, што пазбаўляла іх бацьку – старэйшага мужчыну – вяршэнства над імі. Гэта мяняла парадак і мікраклімат у сям'і, яе ўнутрысямейны строй, ён становіўся больш дэмакратычным і спрыяльным для дзяцей.

У нераздзеленых сем'ях лёс лідара залежаў ад унутрысямейных адносін: у адных выпадках – галавой заставаўся бацька, у іншых – становіўся старэйшы сын. Пасля падзелу сям'і малодшы сын заставаўся з бацькамі і таксама мог быць галавою сям'і [3, с. 27].

Разлічаюць сацыяльныя статусы прыродныя, ці ўнаследаваныя, і дасягнутыя, звязаныя з актыўнай пазіцыяй чалавека. Асоба можа займаць адначасова некалькі статусаў. Аднак пры гэтым адзін з іх з'яўляецца асноўным [1, с. 995–996]. У традыцыйнай беларускай культуры для кожнага жыццёвага этапу існаваў набор роляў, якія павінен быў прайсці чалавек.

Важным у традыцыйнай культуры было пытанне дашлюбных рэгламентацый і правілаў. Этнограф М. В. Доўнар-Запольскі праводзіў даследаванні аб тым, як заключаюцца шлюбныя: ці толькі па каханні і абаюднай згодзе? Ён прыйшоў да высновы, што практычна да пачатку XX ст. назіраліся выпадкі стварэння шлюбаў па волі бацькоў, аднак паступова сітуацыя мянялася: маладыя людзі самі ажыццяўлялі выбар. Між тым пытанне аб тым, з кім жыць, амаль не ставілася перад маладымі людзьмі ўвогуле: было зразумела, што яны самі робяць свой выбар [5, с. 85–103].

Незавідны лёс чакаў тых маладых людзей, якія не ўступалі ў шлюб, а заставаліся халастымі: яны былі «выключаны» з сямейнага акружэння.

У народнай традыцыі ўкаранілася думка аб тым, што бяшлюбнасць – гэта такія самыя грэх, як перарыванне цяжарнасці і бясплоднасць. Чаму? Бо парушаецца традыцыя працягу роду, чалавек «выпадае» з устаноўленага парадку ўзаемных міжродавых сувязей і абавязацельстваў. Парушэнне бесперапыннасці жыцця – пагроза для самога чалавека, яго жыцця.

Важнай характарыстыкай статуса з'яўляецца становішча чалавека як асобы ў сістэме міжасабовых адносін. Сямейнае асяроддзе з'яўляецца яркім прыкладам дэманстрацыі такіх характарыстык. Гэта добра відаць па той ролі, якую выконваў мужчына ў сям'і: ён быў не толькі працаўніком і гаспадаром, але і клапатлівым і ўважлівым мужам. Адносіны мужа да жонкі былі звычайна добрымі і памяркоўнымі. «Як за мужа завалюся, дык нічога не баюся!» – казалі ў народзе [3, с. 29]. Згодна традыцыі, на людзях свае пачуцці мужчына не выказваў, лічылася, што каханне – гэта адносіны паміж двума людзьмі і афішыраваць іх у грамадстве, «на людзях» непрыстойна. Увогуле, узаемаадносіны мужа і жонкі ў сям'і, дзе панаваў лад і была згода, не былі аб'ектам грамадскай увагі, бо лічылася, што «нельга было будзіць ліха, пакуль ціха».

Звычайна працаздольныя і шчаслівыя сем'і не патрабавалі да сябе пільнай увагі: як правіла, у такіх сем'ях вырасталі выхаваныя дзеці, старыя былі дагледжаны, а муж і жонка прэзентавалі знешняму асяроддзю добры прыклад узаемапаразумення.

Аднак, калі сям'я мела нейкія хібы ў адносінах паміж мужам і жонкай, паміж бацькамі і дзецьмі, сваякамі, тады вясковая супольнасць праяўляла большую зацікаўленасць яе жыццём, парой рэагавала агрэсіўна, са знявагай і асуджэннем. Асабліва абуральна вясковая супольнасць ставілася да надзвычайнай упартасці жанчыны і няўменню ўступіць мужчыне як галаве.

Характар унутрысямейных і пазасямейных адносін, які складаўся пад уплывам розных фактараў, дазваляў акрэсліць сутнасць камунікацыйнай функцыі сям'і. Гэту функцыю найлепшым чынам выконвала жанчына як берагіня, дарадчыца мужу, ахоўніца сямейнага ачага, хатняй утульнасці і цяпла ў адносінах паміж членамі сям'і.

Жыць у «ладзе», «ладна» – гэта значыць у гармоніі, без канфлікту, згодна. Жыць душа ў душу – значыць жыць у добрых «чалавечых» адносінах – гаварылі ў народзе. Гэты значны прынцып упарадкаванасці сямейнага жыцця добра разумелі беларускія жанчыны.

У вуснай народнай творчасці гэта тэма займае надвычай важнае месца, што знайшло адлюстраванне ў прыказках: «Дзе ў сям'і лад, там дзеці добра гадуецца», «Нашто той клад, калі ў сям'і лад», – казалі пра «ладную» сям'ю. Як бачым, менавіта лад у сям'і з'яўляецца асновай устойлівасці сям'і, моц якой выяўляецца ў дзецях, прычым не адным-двух, пажадана больш за траіх. Унутрысямейныя адносіны ў беларусаў звычайна былі цёплымі, паважлівымі, вытрыманымі ў духу маральных патрабаванняў часу і рэлігійных традыцый. Так званы «канфлікт пакаленняў», канешне, існаваў у сем'ях, але практыка яго вырашэння, выпрацаваны папярэднікамі адпаведны механізм самарэгуляцыі адносін даваў магчымасць людзям заставацца ў згодзе і паразуменні. Прынцып паводзін такога тыпу, як «На людзі выносіць сварку нельга, бо сорам», быў вядучым у сістэме грамадскай прэзентацыі сям'і.

Высокамаральныя нормы сямейнага выхавання, якімі карысталіся бацькі, уплывалі на мікраклімат у адносінах паміж усімі членамі сям'і, паміж пакаленнямі ў цэлым. Адносна дзяцей існавалі такія педагагічныя метады і прыёмы, якія і сёння выкарыстоўваюцца ў сямейным выхаванні сучасных дзяцей. «Да пяці год пястуй дзіця, як ячка, з сямі – пасі, як авечку, тады выйдзе на чалавечка!».

Прывядзём да прыкладу некаторыя народныя меркаванні: «Твае дзеці, табе і глядзеці», «Бяда без дзяцей, але ж бяда і з дзецьмі». Як бачым, народнае слова паказвае значнасць выхаваўчай дзейнасці для мужчыны і жанчыны як бацькоў, іх адказнасць за выхаванасць дзяцей.

Мэта сям'і – нараджэнне дзяцей, бо сям'я працягваецца ў падаўжэнні роду, а значыць і родавай традыцыі. «Хата без дзяцей, як пчолы без маткі», «Сям'я гушчу любіць» – такі народны досвед панаваў на Мазырскім Палессі. Відавочна, што ў народным ідэале

зафіксавана выразнае правіла паўнавартаснага сямейнага жыцця, а менавіта сямейнага жыцця з дзецьмі.

Для сучасных пакаленняў маладых бацькоў важна даведацца, як у мінулыя гады нашы продкі дабіваліся добрых вынікаў у выхаванні? У чым быў сакрэт іх педагогічных практык?

Бацькі вельмі любілі сваіх дзяцей, яны пры гэтым лічылі, што дзяцей патрэбна выхоўваць у строгаасці і паслухмянасці; патрэбна так шкадаваць дзяцей, каб яны пра гэта не ведалі. Казалі: «Расці хлапца ды не шкадуй дубца», але і ў той жа час разумелі, што «калі не паможа кіў, дык не дапаможа і кій», што «лепш з ківу служыць, чым з кію», бо «з кію і сабака не служыць гаспадару». А на Палессі існавала такая прыказка: «Дзіця любі як душу, а калаці як грушу!». Сумяшчэнне прынцыпаў павагі да дзіцяці і патрабавальнасці да выканання яго абавязкаў давала добры плён: дзеці ў асноўным раслі працавітымі, добразычлівымі, ураўнаважанымі, паважалі старэйшых і дапамагалі ў сямейных справах, умелі сябраваць і клапаціцца аб іншых людзях [4, с. 127–140].

Разглядаючы спецыфіку становішча і паводзін жанчыны ў традыцыйнай беларускай сям’і, можна выдзяліць (умоўна) дзве сферы яе рэалізацыі: побытавую, ці паўсядзённую, і рытуальную (абрадавую) [6, с. 75]. Безумоўна, мужчына – гэта заснавальнік сацыяльнага жыцця, а жанчына – побытавага, простага, штодзённага. Сумяшчаючы дзве часткі свайго жыцця ў сваёй сям’і, жанчына знаходзіла магчымасць рэалізаваць сябе ва ўсіх вобразах: жонкі, гаспадыні, маці, сястры і г. д.

Згодна з традыцыяй, на большай частцы краіны пачцінасць і павага да маці, бацькі і іншых старэйшых выражалася ў звароце да іх у паўсядзённым жыцці на «Вы». Паважліва-пачцівыя, ласкавыя адносіны да маці з’яўляюцца характэрнай рысай беларусаў, гэту ісціну дзеці засвойвалі з самых першых дзён свайго жыцця.

Адносіны маці да дачок ці сыноў па сямейнай традыцыі характарызаваліся як адносіны самых блізкіх людзей. Маці выказвала клопат аб дзецях незалежна ад іх полу, схільнасцей, асабістых рыс. «Пяць пальцаў на руцэ, а ўсіх жалка», – народнае меркаванне адмыслова акрэслівала гэтую думку.

«Родную маці нікім не заменіш» – пастулат, які ўтрымлівае разуменне велізарнай ролі маці ў жыцці дзяцей. Маці бліжэй да дзяцей, ад яе ў многім залежыць мір і спакой у сям’і, добрыя зносіны і згода. «Матчыны рукі заўсёды мяккія» – сцвярджае народная прымаўка. Маці – першая настаўніца і выхавальніца, узор добразычлівасці і спагады для дзіцяці. Калыханка маці свайму дзіцяці на роднай мове – першы ўрок далучэння малых да нацыянальнай традыцыі. Першыя паняцці, першыя словы, першы крок – гэта ўсё падлягала непасрэднаму кантактаванню маці і дзіцяці.

Маці вучыла дачок, а сыноў – бацька, такая практыка была абумоўлена прагматычнымі мэтамі жыцця. Жанчына-маці выступала ў ролі настаўніка у працоўнай сацыялізацыі дзяцей, далучэння іх да працоўнай дзейнасці. Паступовасць ў навучанні, пераход ад простых даручэнняў да больш складаных, наглядных прыкладаў сумеснай працы – усе гэтыя метады выпрацоўвалі навыкі працоўнай дзейнасці.

Жанчына вяла вялікую працу па догляду і забеспячэнню камфорту ў сям’і. Аднак народная мудрасць выяўлялася не толькі ў тым, каб жанчына бесперапынна падтрымлівала «агонь у сямейным ачагу», але і магла «вызваліцца ад путаў сямейнага жыцця», перамяніць сітуацыю напружання і працоўнай занятасці на іншыя. У каляндарнай і сямейнай абраднасці беларусаў сустракаюцца розныя формы жаночых кансалідацый, якія можна разглядаць як своеасаблівыя аздарэўляльны пратэст.

«Хату мяці, а шуму вон не нясі» – народнае меркаванне аб ролі жанчыны як талерантнай міралюбівай жонкі адлюстравана ў гэтай парадзе. Тым самым пацвярджае

знаходзіць глыбока ўкаранёная ў свядомасць народа місія жанчыны ў сям'і – місія, накіраваная на прымірэнне, прабачэнне, удзячнасць за клопат і веру ў лепшае.

Аднак суполка сям'і, малая ячэйка мужа і жонкі, мужчыны і жанчыны і іх дзяцей – гэта моцная сістэма са сваімі парадкамі, у якой захоўваліся ўсе прыкметы жыццяздольнасці для выжывання: клопат, працалюбства, згода. «Мужык ды баба – адна рада», «Хоць вох, ды ўдвох».

«Што двор, то нораў» – і сапраўды ў кожнай хаце існавалі свае правілы, свая сістэма адносін да сваякоў. Так, у прыслоўях, прыказках, сямейна-бытавых песнях шырока прадстаўлена тэма сваяцкіх адносін паміж нявесткай і свекрывёй, паміж зяцем і пещчай, паміж братамі і сёстрамі, цёткамі і дзядзькамі і інш. «Як добра свякроў, дык і добра нявестка», «Свой сваяку – тыц агняву». Жанчына як жонка ў традыцыйных уяўленнях беларусаў захоўвала сямейныя звычкі, клапацілася аб маральных устоях членаў сям'і, імкнулася падтрымаць аўтарытэт сям'і, яе годнасць як адзінкі.

Абагульняючы вышэйсказанае, падкрэслім, што вобраз традыцыйнай сям'і беларусаў адпавядае прынцыпам гарманічнасці, паразумення, а таксама маральным ідэалам грамадства. Муж і жонка выконвалі свае ролі годна, а самае галоўнае – забяспечвалі бесперапынную сувязь пакаленняў, захоўвалі традыцыі ў абрадавым і рытуальным жыцці сям'і. Даследаванне вобраза сям'і ў прасторы традыцыйнай беларускай культуры і сямейным атачэнні дазваляе пашырыць пазнанне маладымі пакаленнямі сацыяльнай гісторыі беларусаў, іх уяўленні аб фундаментальных асновах паўсядзённага жыцця продкаў.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Новейший социологический словарь / сост. А. А. Грицанов [и др.]. – Минск: Книжный Дом, 2010.
2. Словарь-справочник по социологии / авт.-сост. А. А. Акмалов [и др.]. – 3-е изд. – М.: Дашков и Ко, 2019.
3. Беларусы. Т. 5. Сям'я / В. К. Бандарчык [і інш.]; рэдкал.: В. К. Бандарчык [і інш.]; Ін-т ма-стацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі. – Мінск: Беларуская навука, 2001.
4. *Калачова, І. І.* Мужчынскае і жаночае ў традыцыйнай культуры беларусаў / І. І. Калачова. – Мінск: Беларуская навука, 2019. – 166 с.
5. Народная культура Беларусі: энцыкл. даведнік / пад рэд. В. С. Цітова. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 2002.
6. *Кухаронак, Т. І.* Радзінныя звычаі і абрады беларусаў: канец XIX – XX ст. / Т. І. Кухаронак. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993.

Паступіла/Received: 27.12.2021

